

271.2-788(477-25):746.3:2-523.6-055.2(477-25) "17"
 ID ORCID 0000-0002-9074-4120
 DOI 10.33625/1993-6400-2019-2-56-66

РОЛЬ КИЄВО-ЛАВРСЬКОЇ ІКОНОМАЛЯРНІ В РОЗВИТКУ ГАПТУВАННЯ ФЛОРІВСЬКОГО МОНАСТІРЯ XVIII СТОЛІТТЯ

Кара-Васильєва Т. В. *Роль Києво-Лаврської ікономалярні в розвитку гаптування Флорівського монастиря XVIII століття.* У статті вперше зроблено спробу розкрити співпрацю іконописців Києво-Лаврської ікономалярні з осередками гаптування, зокрема Флорівським монастирем, у XVIII столітті, їх участь у розробці попередніх малюнків — «прорисів», які потім остаточно втілювались у матеріалі у творах літургійного призначення. Архівні матеріали, підписні роботи гаптарок, віднайдені автором статті в музеях України, співставлення їхніх робіт із творчістю митців того часу дають можливість з'ясувати тісні контакти іконописних центрів та осередків гаптарства, вплив провідних іконописців, граверів на стилістичний розвиток усього гаптарства. У статті наголошується, що монастирі періоду Гетьманщини були не лише осередками гаптування та іконопису, а й значними центрами культури та освіти. Українські центри гаптарства йшли шляхом утвердження стилю бароко в його зрілому розвинутому варіанті. Роботам Києво-Флорівського монастиря XVIII століття, цього центру гаптарства в 20–30-х роках і протягом усього XVIII ст., притаманні нове розуміння художньо-стилістичних засобів шитва та композиційної побудови, нова інтерпретація образів, а головне — нові художні пріоритети, пов'язані з досягненнями західноєвропейського мистецтва.

Ключові слова: українське гаптарство, Києво-Флорівський монастир, малюнки Києво-Лаврської ікономалярні, бароко.

Кара-Васильєва Т. В. *Роль Києво-Лаврской иконописной мастерской в развитии золотного шитья Флоровского монастыря XVIII века.* В статье впервые осуществлена попытка раскрыть содержание иконописцев Киево-Лаврской иконописной мастерской с центрами изобразительного шитья, в частности с Флоровским монастырем, в XVIII в., их участие в разработке предварительных рисунков — «прорисей», которые затем окончательно воплощались в работах литургического назначе-

ния, созданных мастерицами в монастырских мастерских. Архивные материалы, подписные работы вышивальщиц, найденные автором статьи в музеях Украины, сопоставление указанных работ с творчеством граверов и иконописцев того времени дают возможность выявить их тесные творческие контакты, влияние на стилестическое развитие всего изобразительного шитья Украины. В статье подчеркивается, что монастыри периода Гетьманщины были не только центрами шитья и иконописи, но и значительными центрами культуры и просвещения. Центры изобразительного шитья шли путем утверждения стиля украинского барокко в его зрелом развитом варианте. Для работ Киево-Флоровского монастыря 20–30-х гг. XVIII в. характерны новое понимание художественно-стилистических особенностей шитья, композиционных построений, новая интерпретация образов, а главное — новые художественные ориентиры и новая иконография, ориентированная на достижения западноевропейского искусства.

Ключевые слова: украинское изобразительное шитье, Киево-Флоровский монастырь, рисунки Киево-Лаврской иконописной мастерской, стиль барокко.

Kara-Vasylyeva T. *Role of the Kyiv-Pechersk Lavra's Icon Painting Workshop in the Development of Goldwork at the St. Florus Convent in the XVIIIth Century.* For the first time in research, the article attempts to reveal the collaboration between icon painters of the Kyiv-Pechersk Lavra's icon painting workshop and centres of goldwork, particularly the St. Florus Convent, in the XVIIIth century, as well as their contribution to elaborating counter drawings, which were then embodied in a material, in liturgical works. Archival materials, signed works of gold embroideresses discovered by the article's authoress in Ukrainian museums, comparison of those works with the creations of the then artists make it possible to ascertain close connections between icon painting centres with goldwork cores, as well as the influence of leading icon painters and engravers on the stylistic development of the whole ecclesiastical embroidery. The collation of the St. Florus Convent's works with drawings of the Kyiv-Pechersk Lavra's icon painting workshop is evidence of the fact that artists created their designs for each ordered work. For the most part, those designs were drawings made with pen and ink, in which, in spite of their sketchiness, felt is thorough knowledge of features of this or that material, its natural properties. The article presents the history of the Kyiv St. Florus Convent, which existed as long ago as until the XVIth century. The nunnery became especially prosperous upon the conjunction with the Ascension Convent in the XVIIIth century, with acquiring the name of the Kyiv St. Florus Ascension Convent. There were well-educated women from wealthy families at the nunnery. Among drawings of learners of the Lavra's workshop are a good few of saints' portrayals. Images of Sts. Nicholas, Basil the Great, and John Chrysostom are of a particular interest. Astonishing is the attention, with which the Lavra's masters recreated clothes of these saints, with emphasizing the ornamentation of fabrics, polishing each pattern. All that are indicative of scholarship of fundamentals of decorative art. Artists of the Lavra's icon painting workshop were presumably

commissioned to make designs of embroideries of fabrics intended for liturgical garments, which is evidenced by numerous sketches of components of ornamental compositions. The latter can be seen on specimens of gold embroidering by tinsel, silk, and gems. On other leafs can be found sketches, made by the technique of coloured aquarelle, of designs of decorative ornaments intended for silk embroidering via the technique of artistic satin stitch. It was the technique that gave the colour stretching and reconstructed all the nuances of its hues and became known as **the needle painting**. It appeared in Ukraine in the mid-XVIIIth century and mirrored in needlework to the fullest the then predominant Baroque style. High proficiency of those ornamental designs indicates that the creation of the Lavra's drawers was nourished by folk art, as well as by thorough knowledge of global art.

Among drawings of learners and icon painters of the Kyiv-Lavra's icon painting workshop one can find designs created solely for gold embroidereresses of such the then prominent centre as the Kyiv St. Florus Convent. They include a drawing **New Testament Trinity**, an all-out consummate composition being a design for embroidering the shoulder-clad part of a phelonion.

Among drawings indisputably intended for gold-embroidering the portrayal of Christ surrounded by four angels are two pair pictures of prophets constituting the single Deesis composition, as well as the drawing **Coronation of the Virgin** by Fedir Lavrenko, which underlay the 1764 gold-embroidered phelonion.

Amidst the creation of learners and icon painters of the Kyiv-Lavra's icon painting workshop are many signed drawings in the span of 1728 to 1760. They include over 170 works by Hrytsko Maliarenko, almost 50 by Opanas Irklyivskyi, as many as by both Fedir Pastryda-Hostroverkhyyi and Fedir Baltserovskyi. Drawings of Danylo Krasovskyi and Yermola Fedorov have retained their authors' signs.

Numerous drawings of holy shrouds remained intact, e.g. a 1753 shaded drawing of the shroud of Christ by Samiylo Nedelka. Conspicuous is the iconographic identity of the drawing of the Archangel Michael made by Petro Vystrykhan and the 1734 epigonation **Archangel Michael, Saint Barbara and Saint Uliana** by Mother Superior Olena, which was produced at workshops of the Kyiv St. Florus Convent. Taking into consideration the composition of the represented images, one can induce that it was the St. Michael Gold-Domed Monastery for which was made the epigonation.

Among drawings of the Kyiv-Pechersk Lavra's icon painting workshop remained contour drawings in the shape of an oiled leaf with images' outline pricked by a dotted line. Those images were conveyed by means of rubbing. Such contour drawings were ordered and used by gold embroidereresses for subject needlework. Female artists worked after the model of them for a long time.

The article accentuates that the Cossack Hetmanate-period monasteries were not only cores of goldwork and icon painting, but also significant centres of culture and education. Ukrainian goldwork centres followed the path of strengthening the Baroque style in its mature developed variety. The XVIIIth-century works of the Kyiv St. Florus Convent, the centre of goldwork in the 1720s–1730s and through all the following decades of the XVIIIth century, are distinctive of a new

comprehension of artistic and stylistic means of needlework and compositional structure, a new interpretation of images, and – above all – fresh artistic priorities related to achievements of the West European art. From then on, the individuality of an artist, his tastes and inclinations determined the nature of the St. Florus Convent's works.

The span of the 1740s–1760s was the period of flourishing of the St. Florus Convent workshops, renewal of the picturesque style of goldwork related to the activities of Mother Superior Olena. The article gives an analysis of her works, which the article's authoress succeeded to find in Ukrainian museums. Those works are indicative of a striking artistic personality in reference to solving compositions and treating images (a shroud of Christ from the St. Michael Cathedral, phelonia **Synaxis of St. Michael the Archangel, Last Supper**, etc.). In works of the St. Florus Convent, the Baroque style displayed its original interpretation and close ties with all trends of the then visual arts.

Keywords: Ukrainian fine embroidery, Kyiv St. Florus Convent, drawings of the Kyiv-Pechersk Lavra's icon painting workshop, Baroque style.

Постановка проблеми. Актуальність теми. VI

20–30-
VI
« » ()
Актуальність розробки

Зв'язок із науковими чи практичними завданнями.

« » 5 „ V – V

VI

Рис. 1. Андрій Соховський. Мотив орнаменту. Благословляюча рука. Малюнок пером¹

Рис. 2. ГР. Святий Василій Великий. Малюнок пером²

Рис. 3. Новозавітна Трійця. Малюнок тушшю в кольоровому віночку, виконаному аквареллю³

Рис. 4. Федір Лавренко. Коронування Богородиці. Тушований малюнок⁴

1
2 . . 162, . 948.
3 . . 161, . 937.
4 . . 103, . 399.

. ., 1982. . 63, . 157.

Рис. 5. Фелон «Коронування Богородиці». Фрагмент. 1764. Виготовлено в майстерні Києво-Флорівського монастиря. Оксамит, золоті та срібні нитки, по «карті», обличчя мальовані. НКПІКЗ-450⁵

88. Палиця «Архангел Михайл, св. Варвара та св. Уляна». Майстерні Києво-Флорівського монастиря. Оксамит, золоті та срібні нитки, «по карті», обличчя мальовані. НКПІКЗ-1150.

Рис. 6. Ігуменя Олена. Палиця «Архангел Михайл, св. Варвара та св. Уляна». Виготовлено в майстерні Києво-Флорівського монастиря. Оксамит, золоті та срібні нитки, по «карті», обличчя мальовані. НКПІКЗ-1150⁶

Рис. 7. Петро Вистрихань. Архангел Михайл. Малюнок пером⁷

⁵ -
⁶ 68.
⁷

(-) / [.] .
 , 2000. . 65.
 . . , 1982. . 218, . 1323.

VI . - , -

(VI- VI .)

[18].

«

» [19].

20- VI ..

V . 1729 .

[19]. 15 -

1615-1616 .

[18]

V .. [16, . 16].

Висновки.

« - V .

» 1771-1780 ..

20- . V .

105

68, « »,

« »,

« ».

1771 . 13

«

» «

».

Література:

1. V . . . V – V . . . [] / . . . — ., 1969. — . 176–177.
2. . . // . . . 100 : [] / . . . [] . — . : ., 2005. — . 32–41.
3. . . — ., 1982. — 288 . .
4. . . V – . . . : [] / . . . — ., 1991. — 28 .
5. . . V – V . . . [] / . . . // . . . : 5 . / . . . ; . . . ; . . . — ., 2007. — . 2. XVII–VIII . — . 35–76 + 67 .
6. . . = History of Ukrainian embroidery : [] / . . . — . : ., 2008. — 464 . : . .
7. . . V – V . . . , [] / . . . — ., 1996. — 230 .
8. . . V – V [] / . . . — // . . . — ., 1998. — . 236. . — . 94–116 + 13 .
9. . . (. . .) [] / . . . ; . . . [] . — . : ., 2000. — 95 . : .
10. . «E a trenos»: XV –XVIII . . . [] / . . . // . . . — 1/4(16/19). — 2009. — . 122–129.
11. . . XVII–XVIII (. . .) [] / . . . // . . . — ., 2011. — . 261. . — . 481–498.
12. . . [] : . . . / . . . , 2013. — 207 . : . — ISBN 978-966-2578-48-5.
13. . . [] / . . . — . : ., 2009. — 372 .
14. (. . .) [] / . . . — ., 1895. — 84 .
15. [] / . . . ; . . . — . : ., 1926. — 137, [5] . : .
16. [(. . .)]. . . [] / [(. . .)]. — . : . ., 1873. — . 4 : . ., 1873. — 256 . — . . : . . . — ., 1901. — . 21.
17. . . 127, . 1047, . . 6, . 3–8.
18. . . 915, . 1, . . 8.
19. Senyk S. Womens monasteries in Ukraine and Belorussia to the period of Suppression [] / Sophia Senyk. — Roma, 1983. — P. 18.

References:

1. Biletskyi, P. (1969). *Ukrainskyi portretnyi zhyvopys XVII–XVIII st.: Problemy stanovlennia i rozvytku* [Ukrainian portrait painting of the XVII–XVIII centuries: Problems of formation and development], (pp. 176–177). Kyiv. (In Ukrainian)
2. Helytovych, M. (2005). Davnia dekoratyvna tkanyna [Antique decorative textiles]. In *Natsionalnyi muzei u Lvovi. 100 rokiv*, (pp. 32–41). Kyiv : Rodovid. (In Ukrainian)
3. Zholtoivskyi, P. (1982). *Maliunky Kyievo-Lavrskoi ikonopysnoi maisterni* [Pictures of Kiev Lavra icon painting workshop]. Kyiv. (In Ukrainian)
4. Zaichenko, V. (1991). *Hapty XVII–XIX stolit u zbirtsi Chernihivskoho istorychnoho muzeiu* [Hapty XVII–XIX centuries in the collection of the Chernihiv Historical Museum]. Chernihiv : Desna. (In Ukrainian)
5. Kara-Vasylieva, T. (2007). Vyshyvka i haptuvannia st. [Embroidery and haptuvannia in the XVII–XVIII centuries]. In H. Skrypnyk & T. Kara-Vasylieva (eds). *Istoriia dekoratyvnoho mystetstva Ukrainy*. (Vol. 2), (pp. 35–76 + 67 il.). Kyiv. (In Ukrainian)
6. Kara-Vasylieva, T. (2008). *Istoriia ukrainskoi vyshyvky* [History of Ukrainian embroidery]. Kyiv : Mystetstvo. (In Ukrainian)
7. Kara-Vasylieva, T. (1996). *Liturihne shytvo Ukrainy XVII–XVIII s. Ikonohrafiia, typolohiia, stylistyka* [Ukrainian liturgical sewing of the seventeenth and eighteenth centuries. Iconography, typology, stylistics]. Lviv : Svichado. (In Ukrainian)
8. Kara-Vasylieva, T. (1998). Ukrainske baroko i liturihne shytvo XVII–XVIII stolit [Ukrainian Baroque and liturgical sewing of the V – V centuries]. In *Zapysky naukovohto tovarystva imeni Shevchenka*. (Vol. 236), (pp. 94–116 + 13 il.). Lviv. (In Ukrainian)
9. Kara-Vasylieva, T. V. (2000). *Shedevry tserkovnoho shytva Ukrainy (XII–XX stolittia)* [Masterpieces of the Church Stitch of Ukraine (XII–XX centuries)]. Kyiv : Information and Publishing Center of the Ukrainian Orthodox Church. (In Ukrainian)
10. Kosiv, R. (2009). “E a trenos”: ukrainski bahatofihurni vozdukhky ta plashchanytsi XVII–XVIII st. u zbirtsi Natsionalnoho muzeiu u Lvovi imeni Andriia Sheptytskoho [“E a trenos”: Ukrainian multi air and shroud XVII–XVIII in the collection of the National Museum in Lviv]. *Apolohet. Bohoslovskiyi zbirnyk Lvivskoi dukhovnoi akademii*, 1/4 (16/19), 122–129. (In Ukrainian)
11. Kosiv, R. (2011). Ikonohrafiia ukrainskykh vozdukhiv XVII–XVIII stolit u konteksti liturhii (Na prykladakh pam’iatok zi zbiryky Natsionalnoho muzeiu u Lvovi im. Andriia Sheptytskoho) [Iconography of the Ukrainian airs of the XVII–XVIII centuries in the context of the liturgy (On examples of monuments from the collection of the National Museum of Lviv named after Andrey Sheptytsky)]. In *Zapysky naukovohto tovarystva imeni Shevchenka*. (Vol. 261), (pp. 481–498). Lviv. (In Ukrainian)
12. Kosiv, R. (2013). *Liturhiini pokrovy na chashu y dyskos* [Liturgical chalice and paten veils]. Kyiv : Maister knykh. (In Ukrainian)
13. Kosiv, R. (2009). *Ukrainski khoruhvy* [Ukrainian flags]. Kyiv : Oranta. (In Ukrainian)
14. Malizhenovskii, N. (1895). *Kievskii zhenskii Florovskii (Voznesenskii) monastir’* [Kievan female Florovsky (Voznesensky) monastery]. Kyiv. (In Russian)
15. Popov, P. (1926). *Materialy do slovnyka ukrainskykh hraveriv* [Materials to the dictionary of Ukrainian engravers]. Kyiv : Kyiv. Okrlit.
16. *Istorko-statisticheskoe opisanie Chernigovskoi eparkhii* [Historical and statistical description of the Chernigov diocese]. (1873). (Vol. 4). Chernigov : Tip. Shapiry. (In Russian)
17. TsDIA Ukrainy [Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv], f. 127, op. 1047, od. zb. 6, ark. 3–8.
18. TsDIA Ukrainy [Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv], f. 915, op. 1, od. zb. 8.
19. Senyk, S. (1983). *Womens monasteries in Ukraine and Belorussia to the period of Suppression*, (pp. 18). Roma.